

Ο ήχος της απουσίας

Αγγέλα Καστρινάκη: ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΗ. Αφηγήματα. Εστία, Αθήνα 1990, σσ. 78, δρχ. 800

ΝΑ ΚΙ ΕΝΑ βιβλίο δροσερό παρά το μελαγχολικό θέμα του, συναρπαστικό χωρίς κανένα φτηνό στοιχείο σασπένς, ώριμο κι ας είναι το πρώτο της (νεαρής) συγγραφώς του, τελικά ένα βιβλίο από κάθε άποψη αξιοπρόσεχτο, παρά τον μικρό αριθμό σελίδων του.

Τα οχτώ αφηγήματα της Αγγέλας Καστρινάκη παρουσιάζουν αξιοσημείωτη θεματική ομοιογένεια. Είναι ισάριθμες σπουδές πάνω στη ματαιωμένη σχέση, πάνω την επικοινωνία που δεν γίνεται ποτέ επαφή. Εύκολα θα μπορούσε κανείς να παρασυρθεί και να πει: πάνω στη μοναξιά. Αλλά δεν θα ήταν ακριβές. Η μοναξιά έχει γίνει πια μια λέξη-σύνθημα, είναι μια έννοια που καλύπτει πολλά και πολύ διαφορετικά πράγματα. Κι όσα από αυτά συζητούνται συνήθως κάτω από τον τίτλο «μοναξιά» δεν είναι τα πιο ενδιαφέροντα, γιατί αγγίζουν κατά κανόνα τα πιο επιφανειακά στρώματα της ανθρώπινης συνείδησης.

ΕΝΑΣ άνθρωπος που υποφέρει από έλλειψη παρέας δεν παρουσιάζει λογοτεχνικό ενδιαφέρον: η μοναξιά του δεν είναι κατάσταση προς διερεύνηση, είναι αρρώστια προς θεραπεία. Κάποιος που αισθάνεται μόνος ανάμεσα στους δικούς του έχει βέβαια περισσότερο ενδιαφέρον, από λογοτεχνική σκοπιά, αλλά η κατά κόρον διαπραγμάτευση αυτού του θέματος έχει οδηγήσει σε τυποποιημένα σχήματα («το σύστημα», «η αλλοτρίωση», «η ρουτίνα» ή, ακόμα χειρότερα, «η ανεπάρκεια των άλλων») στα οποία ο συγγραφέας καταλήγει πια σχεδόν μηχανικά.

Ενας άνθρωπος, όμως, που συνειδητοποιεί ότι στον σημερινό κόσμο η μοναξιά δεν είναι η έλλειψη σχέσεων ούτε η έλλειψη επικοινωνίας, αλλά το **χαρακτηριστικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία**, είναι ίσως το πιο ενδιαφέρον υποκείμενο του λογοτεχνικού σύμπαντος. Ενας τέτοιος άνθρωπος ξέρει ότι σήμερα οι κλασικές μορφές των διαπροσωπικών σχέσεων δεν μπορούν πια να βρουν περιεχόμενο. Χωρίς να έχει πάψει εντελώς να τις νοσταλγεί (κανένας δεν μπορεί να το κάνει αυτό και ωστόσο να παραμείνει άνθρωπος), καταλαβαίνει ότι μοναξιά και επικοινωνία δεν είναι δύο αντίθετοι πόλοι, αλλά δύο καταστάσεις που η μια μπορεί να εμπεριέχει την άλλη. Το θέμα είναι πώς.

Η ΑΓΓΕΛΑ Καστρινάκη (γ. 1961), μέλος μιας γενιάς που έχει σκεφτεί πάνω στη μοναξιά πολύ περισσότερο απ' όσους συνήθως γράφουν γι' αυτήν, φαίνεται να ξεκινά από παρόμοιες διαπιστώσεις και να διερευνά αυτό ακριβώς το πρόβλημα.

Ετσι, η ίδια η προσέγγισή της σ' ένα θεματικό πεδίο σπαρμένο με παγίδες κοινοτοπίας δίνει στο βιβλίο της πρωτοτυπία και φρεσκάδα.

Οι επτά από τις οχτώ ιστορίες του βιβλίου της μιλούν για σχέσεις που, με την τρέχουσα αντίληψη, δεν παίρνουν σάρκα και οστά, γιατί ο άλλος είτε είναι κυριολεκτικά απών είτε, αν και τυπικά παρών, κινείται ουσιαστικά σ' έναν άλλο κόσμο. Το

αφηγηματικό υποκείμενο (σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη) ψάχνει τότε για δυνατότητες να σχετιστεί με αυτό τον απόντα, μελετά και απορρίπτει γνωστούς τρόπους προσέγγισης, κώδικες επικοινωνίας που απλώς θα επιβεβαίωναν την απόσταση και την αποξένωση, προσπαθεί να κόψει δρόμο δολιχοδρομώντας μέσα από το μεπεδεμένο δάσος των ανεπαίσθητων ψιθύρων, των αδιόρατων υπαινιγμών, χάνεται ακριβώς όταν νομίζει πως πλησιάζει τον άλλο, και κατορθώνει να κρατήσει ανοιχτό ένα διαυλό επικοινωνίας όποτε σέβεται τον απαράβατο κανόνα της απόστασης. Στο τέρμα αυτής της βουβής αναζήτησης περιμένει η ήρεμη αποδοχή της αλήθειας ότι «ο άλλος» είναι πάντα απών και η νοσταλγία της παρουσίας του είναι η βαθύτερη σχέση που μπορούμε να έχουμε μαζί του.

Το θαυμάσιο αφήγημα «Ο μαθητής» δείχνει πολύ καλά ότι, αν οι χαρακτηριστικότερες σχέσεις σήμερα οικοδομούνται στην απουσία και όχι στην παρουσία του άλλου, δεν φτάνει γι' αυτό οι προσωπικές ιδιοτροπίες ή η εσωστρέφεια των ανθρώπων, ούτε ο γνωστός αποδιοπομπαίος τράγος, ο ρυθμός της ζωής. Σ' αυτή την ιστορία υπάρχει μια αμοιβαία (αν και για διαφορετικούς λόγους) έλξη ανάμεσα σε μια δασκάλα κι ένα μαθητή της. Και οι δύο επιζητούν κάποια επαφή ο ένας με τον άλλο, αλλά δεν μπορούν να της δώσουν συγκεκριμένη μορφή, όχι τόσο γιατί το απαγορεύουν οι συμβάσεις, όσο γιατί οι κώδικες επικοινωνίας που χρησιμοποιούν είναι διαφορετικοί, οδηγούν σε παρεξηγήσεις και τελικά μάλιστα δεν εκφράζουν τα πραγματικά αισθήματα κανενός από τους δύο. Η σχέση ματαιώνεται. Αλλά η αβέβαιη επιδίωξή της και από τις δύο πλευρές δημιούργησε από μόνη της μια ιδιότυπη σχέση πολύ γνησιότερη και πολυσήμαντη από εκείνη που θα μπορούσε να «υλοποιηθεί».

ΤΟ ΟΓΔΩΟ αφήγημα της συλλογής, με τίτλο «Το κείμενο», είναι το μόνο που μιλάει για μια «πραγματική» σχέση, μια σχέση όμως που βρίσκεται ήδη στο τελευταίο στάδιο της διάλυσης. Είναι, επίσης, το μόνο όπου χρησιμοποιείται η τριτοπρόσωπη αφήγηση. Και η απόφαση της συγγραφώς να περάσει την τελευταία στιγμή στο τρίτο πρόσωπο, γι' αυτή την ειδική περίπτωση, δίνει το μέτρο της σεμνότητάς της, αλλά και της οξείτητας του λογοτεχνικού της αισθητήριου. Γιατί, αν στις προηγούμενες ιστορίες επρόκειτο για

μονομερείς ή ανισομερείς σχέσεις, που ακολουθούσαν υπόγεια διαδρομή και γι' αυτό η πρωτοπρόσωπη περιγραφή τους ήταν δικαιολογημένη, εδώ, όπου η σχέση έχει την κλασική μορφή του δίπολου, το πρώτο πρόσωπο θα σήμαινε τη λογοτεχνικά αθέμιτη πριμοδότηση του ενός από τους δύο πρωταγωνιστές της, τη μεροληψία του συγγραφέα υπέρ της μιας πλευράς. Σ' αυτό το ολισθημα υποπίπτουν πολύ συχνά οι μέτριοι συγγραφείς, που κατά κανόνα θέλουν απλώς να «πουν τον πόνο τους».

Στο «Κείμενο» εξιστορείται η συνάντηση μιας νέας κι ενός νέου, πρώην εραστών, πριν από ένα μακρόχρονο χωρισμό τους. Από τη μια μεριά τουλάχιστον της κοπέλας, ίσως και των δύο, υπάρχουν ακόμα κάποιες συναισθηματικές εκκρεμότητες σ' αυτή τη σχέση, κάποιες, ελεγχόμενες πάντως, εστίες ερωτικής έντασης. Ωστόσο, η βραδιά κυλάει συμβατικά και αδιάφορα. Πίσω από τη φαινομενική οικειότητα διακρίνεται καθαρά η αποξένωση και η αδυναμία ουσιαστικής επαφής.

Το ότι η συνάντηση περιγράφεται από τη σκοπιά της κοπέλας τονίζει το στοιχείο της αβεβαιότητας στο παιχνίδι των σημείων που λέγεται «επικοινωνία». Αλλά η τριτοπρόσωπη αφήγηση διατηρεί τις ισορροπίες και αποτρέπει τις επικίνδυνες ταυτίσεις. Η κοπέλα δεν είναι πιο ευαίσθητη από το αγόρι ούτε έχει περισσότερα δίκια. Απλώς προσπαθεί να εξηγήσει στον φίλο της, με πρόσημα ένα διήγημα που έγραψε, την αίσθησή της για το κλίμα αποξένωσης που σημάδεψε τη συνάντησή τους. Είναι αδύνατο να μαντέψουμε αν το αγόρι δεν καταλαβαίνει ή προσποιείται πως δεν καταλαβαίνει. Αλλά οι αντιδράσεις του επιβεβαιώνουν την απόσταση ανάμεσά τους. Πρόκειται για μια, λογοτεχνικά έξοχη, αλληλοδιαδοχή υπαινιγμών, που όλοι μαζί συνθέτουν μια απόλυτα σαφή εικόνα.

Ο ΛΕΣ αυτές οι σχέσεις, που σ' ένα συγγραφέα της σειράς θα μπορούσαν να εμπνεύσουν σκοτεινά, καταθλιπτικά ή και σπαραξικάρδια διηγήματα, δίνονται από την Καστρινάκη μ' ένα απαλό και διανυγνό, ακριβές και ευλύγιστο ύφος, που αποφεύγει τους σκοπέλους του συναισθηματισμού και της γοερής ρητορείας και αποτελεί, από μόνο του, ένα σχόλιο αν όχι ασιδόδοξο, πάντως καταφατικό για τη ζωή: έτσι είναι σήμερα οι ανθρώπινες σχέσεις, σ' αυτά τα πλαίσια είναι τοποθετημένες, αλλά ίσως μπορούμε ακόμα ν' ανακαλύψουμε σ' αυτές κάποιο περιεχόμενο και κάποια ανθρωπιά. Οι εναλλακτικές λύσεις είναι, πρακτικά, μόνο δύο: η άρνηση του προβλήματος ή η παραίτηση, δηλαδή η άρνηση της ζωής.

Το βιβλίο της Καστρινάκη είναι ένα από τα σπάνια εκείνα λογοτεχνήματα που συνδυάζουν την αισθητική εκλέπτυνση με τη θεματική πρωτοτυπία και μάλιστα τη θεματική επικαιρότητα. Κανένας δεν μπορεί να προβλέψει τη μελλοντική πορεία ενός συγγραφέα από το πρώτο του βιβλίο, όσο πετυχημένο και αν είναι. Τα καλά βιβλία είναι, όχι σπάνια, προϊόντα σύμπτωσης και οι καλοί λογοτέχνες έγιναν καλοί κυρίως επειδή γλίτωσαν από τους αστάθμητους εκείνους παράγοντες που ανακόπτουν ή εκτρέπουν την εξέλιξη ενός ταλέντου. Αν η Καστρινάκη δεν ευνοήθηκε από μια ευτυχή σύμπτωση σ' αυτό το πρώτο της βιβλίο, της εύχομαι ολόψυχα να έχει την προστασία της Τύχης στα επόμενα της...

